

LESSENSERIE

GESCHIEDENIS EN VERHALEN; FEIT EN FICTIE

Ontwikkeld bij het boek *Het koffertje van oom Tom* en
de podcast *In verzet*, beide door Annemiek Lely.

VOOR DE DOCENT:

Het lesmateriaal dat u hier aantreft is vrijelijk te gebruiken en kan, afhankelijk van de eigen mogelijkheden en insteek, voor verschillende vakken ingezet worden, zoals geschiedenis, levensbeschouwing en ckv.

De lessenserie **geschiedenis en verhalen; feit en fictie** bestaat uit de volgende lesplannen:

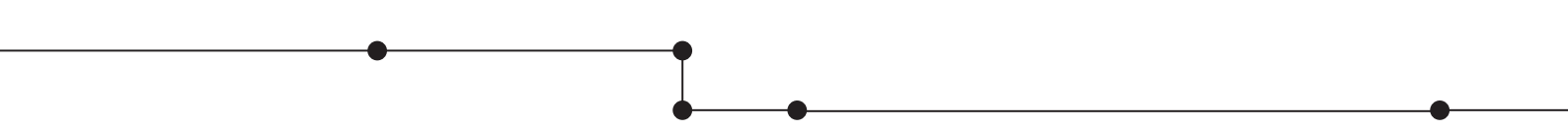
LESPLAN 1: 10-15 MINUTEN

- Thema: verhalen en geschiedenis
- Benodigd: de LessonUp op <https://hetkoffertjevanoomtom.nl/>
- Dit is een korte les die ruimschoots binnen het standaard lesuur van 50 minuten valt. Het belangrijkste doel is om de leerlingen bewust te maken van het begrip 'archief' en ze te laten nadenken over de vraag in hoeverre de geschiedenis door mensen ontdekt of actief geconstrueerd wordt.
- Deze korte les kan gebruikt wordt als dagopening of als aanvulling op een aanverwant onderwerp, denk bijvoorbeeld aan lessen over onze relatie tot het verleden (geschiedenis), hoe mensen zichzelf en de wereld vormgeven door middel van verhalen (levensbeschouwing) of als ingang bij het domein 'feit en fictie' (ckv).
- De docent heeft alle vrijheid om het lesonderwerp naar eigen inzicht te behandelen, maar indien gewenst, is er een lesplan waarin per tijdseenheid staat aangegeven wat de rol van de docent en die van de leerlingen is.

LESPLAN 2: 2 LESSEN VAN 50 MINUTEN

- Een eindopdracht over de behandelde stof
- Benodigd: de LessonUp op <https://hetkoffertjevanoomtom.nl/>

De leerlingen leren dat delen van het verleden in een archief bewaard worden, dat van daaruit geschiedschrijving ontstaat en dat daar weer verhalen uit voortkomen die in ons publieke geheugen blijven hangen. De leerlingen zijn ook bekend met de voor- en nadelen van dergelijke verhalen voor onze relatie tot de geschiedenis. Als voorbeeld van een op feiten gebaseerd verhaal wordt de serie Rampvlucht klassikaal besproken. De docent laat zien dat fictie ten aanzien van het verleden, tot (hernieuwde) interesse kan leiden en een beroep doet op het inlevingsvermogen van de kijker. Het is echter nadelig dat het voor iemand zonder kennis van het onderwerp, niet altijd duidelijk is wat nou tot de feiten en wat tot de fictie behoort. Dit kan leiden tot een geloof in niet-bewezen theorieën die door een verhaal als geloofwaardig of zelfs feitelijk worden weergegeven.

Nu gaan de leerlingen in groepjes aan de slag om een op feiten gebaseerd verhaal te onderzoeken op feiten en fictie. Het doel is niet alleen om aan te geven wat onder feitelijk en fictief geschaard kan worden, maar ook een eindbalans op te maken waarin de voor- en nadelen van het verhaal gewogen worden.

De docent reikt een aantal mogelijkheden van op feiten gebaseerde verhalen (in de vorm van een film of een serie) aan:

- *The Crown*
- *Schindlers List*
- *Süsskind*
- *Sonny Boy*
- *Het jaar van Fortuyn*
- *Hamilton*
- *Harriet*

LESPLAN 1 (10-15 MINUTEN)

> Thema: wordt het verleden ontdekt of actief door mensen 'gemaakt'?

Leerdoelen:

- De leerling kan reflecteren op de vraag of de geschiedenis 'ontdekt' of door mensen 'geconstrueerd' wordt;
- De leerling kent het begrip 'archief' en kan dit uitleggen;
- De leerling kent de relatie tussen 'archief' en 'geschiedschrijving' en kan dit uitleggen.

0-3 minuten: introductie/directe instructie

De docent laat een kort filmpje zien waarin Annemiek Lely vertelt over het proces van het reconstrueren van het verhaal van haar oudoom Tom Navis.

3-5 minuten: vraag aan de klas/via LessonUp

De docent stelt de vraag: is geschiedenis iets wat 'ontdekt' wordt of iets wat wij als mensen 'construeren'?

Leerlingen vullen de poll in via LessonUp.

De uitkomst geeft aanleiding om verder op deze vraag in te gaan. De kans is groot dat er voor beide mogelijkheden gekozen wordt door de leerlingen. Dit is juist wenselijk aangezien het een vraag is waar geen definitief antwoord op te geven is.

5-10 minuten: onderwijsleergesprek

De docent stelt de vraag: wat is het archief eigenlijk? De bedoeling is dat er een definitie wordt gegeven in samenspraak met de klas.

Leerlingen gaan in op de vraag en komen met eigen inbreng en voorbeelden.

Voorbeeld van een mogelijke definitie: het archief is een bewaarplaats voor alle documenten en andere sporen van het verleden (denk ook aan film- en audiomateriaal).

10-15 minuten: onderwijsleergesprek

De docent stelt de vraag: wat is het verband tussen het archief en geschiedschrijving? Ook hier is het de bedoeling om tot een gezamenlijke definitie van deze relatie te komen.

Leerlingen gaan in op de vraag en komen met eigen inbreng en voorbeelden.

Voorbeeld van een mogelijke definitie van deze relatie: om aan geschiedschrijving te doen is het nodig om het archief te raadplegen en aan de hand daarvan een geschiedenis/een verhaal te construeren waarin een bepaalde gebeurtenis of een bepaalde episode voor een groter publiek bekend wordt. Denk hierbij aan het verhaal van Tom Navis dat is onderzocht door Annemiek Lely.

LES 1 - GESCHIEDENIS; ONTDEKKEN OF MAKEN? (50 MINUTEN)

Leerdoelen:

- De leerling kan reflecteren op de vraag of de geschiedenis 'ontdekt' of door mensen 'geconstrueerd' wordt;
- De leerling kent het begrip 'archief' en kan dit uitleggen;
- De leerling kent de relatie tussen 'archief' en 'geschiedschrijving' en kan dit uitleggen.

0-5 minuten: vraag aan de klas/via LessonUp

De klas kijkt een kort filmpje waarin Annemiek Lely vertelt over haar onderzoek naar haar oudoom Tom Navis.

De docent stelt de vraag: is geschiedenis iets wat 'ontdekt' wordt of iets wat wij als mensen 'construeren'? De docent licht deze vraag toe. Ontdekken legt de nadruk op het gegeven dat een historicus alleen maar de juiste bronnen en mensen hoeft te spreken om de geschiedenis te achterhalen, terwijl construeren weer meer de nadruk legt op keuzes maken, dingen wel of niet behandelen. De docent wijst op het eerder bekeken filmpje: hoe zit dit met het verhaal van Tom Navis?

Leerlingen vullen de poll in via LessonUp

De uitkomst geeft aanleiding om verder op deze vraag in te gaan. De kans is groot dat er voor beide mogelijkheden gekozen wordt door de leerlingen. Dit is juist wenselijk aangezien het een vraag waarbij een volledig goed of fout antwoord niet voorhanden is.

5-15 minuten: onderwijsleergesprek

De docent stelt de vraag: wat is het archief eigenlijk? De bedoeling is dat er een definitie wordt gegeven in samenspraak met de klas.

Leerlingen gaan in op de vraag en komen met eigen inbreng en voorbeelden. Leerlingen noteren de definitie in een schrift.

Voorbeeld van een mogelijke definitie: het archief is een bewaarplaats voor alle documenten en andere sporen van het verleden (denk aan film- en audiomateriaal).

15-25 minuten: onderwijsleergesprek

De docent stelt de vraag: wat is het verband tussen het archief en geschiedschrijving? Ook hier is het de bedoeling om tot een gezamenlijke definitie van deze relatie te komen.

Leerlingen gaan in op de vraag en komen met eigen inbreng en voorbeelden. Leerlingen noteren de definitie in een schrift.

Voorbeeld van een mogelijke definitie van deze relatie: om aan geschiedschrijving te doen is het nodig om het archief te raadplegen en aan de hand daarvan een geschiedenis/een verhaal te construeren waarin een bepaalde gebeurtenis of een bepaalde episode voor een groter publiek bekend wordt.

25-35 minuten: directe instructie

De docent legt aan de hand van de slide in de LessonUp uit hoe het verleden zich verhoudt tot het archief, de geschiedschrijving en de algemene kennis van niet-historici. Voorbeeld van Tom Navis zoals beschreven in het boek *Het koffertje van oom Tom* door Annemiek Lely.

Leerlingen noteren de uitleg in een schrift. Deze informatie hebben ze nodig voor hun eindopdracht.

35-45 minuten: klassikale discussie

De docent gaat terug naar de vraag van het begin. In hoeverre is de geschiedenis iets wat door mensen ontdekt wordt of door mensen geconstrueerd wordt? Het belangrijkste doel is dat de leerlingen zich bewust zijn van het gegeven dat geschiedenis in ieder geval tot op zekere hoogte een menselijke constructie is en dat ze hierop kunnen reflecteren.

Leerlingen doen actief mee aan de discussie. Ze overdenken en benoemen hun eigen standpunt en kunnen deze ook in de discussie inbrengen.

45-50 minuten: afronding

De docent checkt bij de leerlingen of de belangrijkste begrippen zijn overgekomen door een paar korte vragen.

Leerlingen antwoorden op de gestelde vragen van de docent.

Mogelijke vragen om de leerdoelen te checken:

- *De geschiedenis is een kwestie van ontdekken. Het verhaal ligt als het ware in een archief te wachten om ontdekt te worden. Waar of niet?*
(Niet waar: geschiedenis is in ieder geval ten dele een constructie, alleen al vanwege het feit dat er altijd keuzes worden gemaakt door degene die de geschiedenis 'maakt'.)
- *Het archief staat voor een verzamelplaats van allerlei sporen van het verleden. Correct of niet?*
(Correct: het bewaren van allerlei soorten sporen van het verleden in een bepaalde ruimte, geldt als een voorbeeld van een archief.)
- *Geschiedschrijving is als het ware mensen toegang geven tot het archief. Waar of niet?*
(Niet waar: een geschiedschrijver gebruikt het archief om een deel van het verleden vorm te geven, maar maakt keuzes en bewerkt de gegevens uit het archief tot een specifiek soort verslaglegging over een periode uit het verleden.)

LES 2 - GESCHIEDENIS EN VERHALEN; FEIT EN FICTIE (50 MINUTEN)

Leerdoelen:

- Leerlingen kennen het verschil tussen verhalen en geschiedschrijving en kunnen dit uitleggen;
- Leerlingen kunnen voor- en nadelen van verhalen als omgang met het verleden ten opzichte van geschiedenis benoemen;
- Leerlingen kunnen reflecteren op een verhaal (in de vorm van een geschreven verhaal, film of tv-serie) dat pretendeert op feiten gebaseerd te zijn.

0-5 minuten: vraag-antwoordgesprek

De docent vraagt de klas kort de behandelde termen van vorige les - archief, geschiedschrijving, geschiedenis maken of construeren - te herhalen en wijst enkele leerlingen aan deze termen te verduidelijken.

Leerlingen antwoorden indien zij de beurt krijgen op de gestelde vragen van de docent.

5-15 minuten: sleepvraag LessonUp

De docent vraagt de leerlingen via LessonUp om een aantal termen in te delen in de categorieën 'verhalen' en 'geschiedschrijving'. Het doel is dat leerlingen duidelijk wordt waarin deze categorieën van elkaar verschillen. De docent bespreekt de opdracht na met de leerlingen. Dit vormt de opmaat voor de volgende stelling.

Leerlingen slepen de gegeven termen naar de in hun ogen juiste categorie.

15-30 minuten: interactief onderwijsleergesprek via LessonUp

De docent laat twee slides zien waarbij leerlingen steeds de voor- en nadelen van verhalen als manier om ons tot het verleden te verhouden noemen. De docent bespreekt de gegeven antwoorden.

Leerlingen vullen hun antwoord in in de LessonUp.

Voorbeelden van te verwachten antwoorden:

Voordelen:

- Doet een beroep op het inlevingsvermogen van de lezer/kijker.
- Kan leiden tot interesse voor een historisch onderwerp.

Nadelen:

- Kan leiden tot een versimpeling van de geschiedenis.
- Het onderscheid tussen wat als feit en fictie geldt, is niet altijd makkelijk te maken voor een leek.

30-40 minuten: directie instructie

De docent geeft een voorbeeld van een op feiten gebaseerd verhaal (de tv-serie *Rampvlucht*). De docent laat zien wat de voor- en nadelen van verhalen zijn die zich erop beroepen (in ieder geval deels) op

feitelijke gebeurtenissen gebaseerd te zijn. Hiermee laat de docent een concreet en actueel voorbeeld zien van de eerdergenoemde voor- en nadelen die (deels) fictieve verhalen over historische gebeurtenissen kunnen hebben. Dit is tevens een voorbeeld van de eindopdracht die de leerlingen gaan uitvoeren.

40-50 minuten: directe instructie

De docent deelt de leerlingen de eindopdracht mee. De leerlingen weten dat delen van het verleden in een archief bewaard worden, dat van daaruit geschiedschrijving ontstaat en dat daar weer verhalen uit voortkomen die in ons publieke geheugen blijven hangen. De leerlingen zijn ook bekend met de voor- en nadelen van dergelijke verhalen voor onze relatie tot de geschiedenis. Nu gaan de leerlingen in groepjes aan de slag om een op feiten gebaseerd verhaal te onderzoeken op feiten en fictie. Het doel is niet alleen om aan te geven wat onder feitelijk en fictief geschaard kan worden, maar ook een eindbalans op te maken waarin de voor- en nadelen van het verhaal gewogen worden.

Mogelijke vragen om de leerdoelen te checken:

- *Rampvlucht geldt als een vorm van geschiedschrijving. Ja of nee?*
(Nee, *Rampvlucht* is een vorm van fictie, ondanks dat het ten dele gebaseerd is op feiten.)
- *Geschiedschrijving richt zich meer op de samenleving in het geheel en verhalen op hoe een individu of een aantal mensen een bepaalde periode met gebeurtenissen beleven. Correct of niet?*
(Correct: via verhalen krijg je een idee hoe het voor mensen in bepaalde omstandigheden moet zijn terwijl geschiedschrijving veel meer kijkt naar gevolgen voor grote groepen mensen, bijvoorbeeld uitgedrukt in cijfers.)
- *Fictieve verhalen die weliswaar op feiten gebaseerd zijn, hebben vooral negatieve effecten op onze omgang met het verleden. Waar of niet?*
(Niet waar: fictie heeft ook enkele voordelen zoals hernieuwde interesse voor het verleden en de mogelijkheid om je voor te stellen hoe het voor mensen onder bepaalde omstandigheden moet zijn geweest.)

EINDOPDRACHT

Vooraf: leerlingen kiezen een verhaal (de mogelijke verhalen worden aangeleverd, maar een groepje mag ook zelf een verhaal inbrengen) dat 'gebaseerd is op waargebeurde verhalen' en gaan dit verhaal analyseren op feiten en fictie. Daarnaast maken ze een balans waarbij de voor- en nadelen van dergelijke verhalen naast elkaar worden gezet.

Hieraan dient een onderzoek in ieder geval te voldoen:

- Zijn de personages fictief of hebben zij echt bestaan? Onderzoek dit bij de belangrijkste personages van het verhaal.
- Voor welke van de belangrijkste gebeurtenissen is er historisch bewijs en welke fictief zijn fictief?
- Check het verhaal op geloofwaardigheid: klopt de beschrijving of de weergegeven ruimte met het historische verleden?
Voorbeeld: in de film Zwartboek, die zich afspeelde ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, rijden er in meerdere scènes auto's op hoge snelheid. Dit is erg ongeloofwaardig omdat benzine in die tijd 'op de bon' was. Er reden dus vrijwel geen auto's in die periode over straat, laat staan op hoge snelheid.
- Ga na of fictieve elementen in strijd zijn met de historische werkelijkheid of dat ze goed passen in het verhaal en recht doen aan het verleden zoals dat heeft plaatsgevonden.
- Het eindoordeel: bepaal aan de hand van de voor- en nadelen van verhalen voor onze omgang met de geschiedenis in hoeverre de positieve effecten zwaarder wegen dan de negatieve.

Een groepje mag, mits goedgekeurd door de docent, zelf een op feiten gebaseerd verhaal kiezen om te onderzoeken. Enkele mogelijkheden die de docent zelf kan aandragen zijn:

- *The Crown*
- *Schindlers List*
- *Süsskind*
- *Sonny Boy*
- *Het jaar van Fortuyn*
- *Hamilton*
- *Harriet*

de
Schrijvers
centrale

Annemiek Lely is ook beschikbaar voor lezingen.
<https://deschrijverscentrale.nl>

Tekst: Thom van Duuren

Vormgeving: Valetti

De podcast *In verzet* en daarmee ook dit lesmateriaal is mede mogelijk gemaakt door:

